

ЕВОЛЮЦІЯ ПІДХОДІВ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Стаття присвячена аналізу теоретичних підходів до класифікації об'єктів інтелектуальної власності. Досліджено історію розвитку підходів до класифікації об'єктів інтелектуальної власності. Розглянуто переваги та недоліки різних підходів до класифікації об'єктів інтелектуальної власності. Проаналізовано сутність та особливості інкорпоральних об'єктів інтелектуальної власності.

Ключові слова: інтелектуальна власність, авторське право, промислова власність, класифікація.

Статья посвящена анализу теоретических подходов к классификации объектов интеллектуальной собственности. Исследована история развития подходов к классификации объектов интеллектуальной собственности. Рассмотрены преимущества и недостатки разных подходов к классификации объектов интеллектуальной собственности. Проанализирована сущность и особенности инкорпоральных объектов интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, авторское право, промышленная собственность, классификация.

Article is devoted to analysis of the theoretical approaches to intellectual property classification. History of development of theoretical approaches to intellectual property classification is investigated. Advantages and disadvantages of different approaches to intellectual property classification are considered. The contents and peculiarities of incorporate intellectual property are analyzed.

Keywords: intellectual property, copyright, industrial property, classification.

У той час як сутність категорії власності досліджував ще Аристотель у IV ст. до н.е., інтелектуальна власність перетворилася на об'єкт наукових досліджень лише у XVIII. З цього часу серед дослідників ведуться наукові дискусії щодо віднесення до складу об'єктів інтелектуальної власності різних результатів інтелектуальної діяльності, а також з приводу поділу їх на групи за різними критеріями. На сучасному етапі розвитку продуктивних сил і в умовах формування постіндустріального суспільства інтелектуальна діяльність є не лише сферою реалізації людського потенціалу, а й основоположним джерелом соціально-економічного прогресу нації. Об'єкти інтелектуальної власності використовуються у різних сферах господарської діяльності, забезпечують виробництво інноваційної продукції, сприяють розвитку сфери послуг та підвищенню рентабельності підприємницької діяльності. Виникнення, розвиток, ускладнення та урізноманітнення інтелектуальної діяльності відбувалося разом із еволюцією людської цивілізації. В останні десятиріччя за умов становлення постіндустріального суспільства відносини інтелектуальної власності перетворилися на важливу складову соціально-економічного базису суспільства, а об'єкти інтелектуальної власності отримали статус визначального фактору суспільного виробництва. Спочатку інтелектуальна діяльність розглядалася лише як реалізація творчого та інтелектуального потенціалу людини, засобом урізноманітнення дозвілля людини та культурного життя суспільства. Крім того, сфера послуг, де основоположна роль належала саме інтелектуальній діяльності, вважалася непродуктивною у господарському сенсі. В XX ст., коли сфера нематеріального виробництва поступово починає переважати матеріальне виробництво за внеском до ВВП, а частка інтелектуального капіталу у структура активів підприємств невпинно зростає, інтелектуальна діяльність отримала значний стимул до розвитку, а разом із нею суттєво розширилася номенклатура об'єктів інтелектуальної власності. Усе це обумовлює необхідність ретельного аналізу ознак різних об'єктів інтелектуальної власності, поділу їх на групи з метою забезпечення ефективного захисту майнових та немайнових прав суб'єктів інтелектуальної діяльності, а також розробки дієвих механізмів комерціалізації різних об'єктів інтелектуальної власності.

Зміст та основні теоретичні засади інтелектуальної власності були широко висвітлені в економічній та юридичній літературі. Належне місце в розробці даної наукової тематики займають праці Базиливіча В.Д., Дозор-

цева В.А., Сергєєва А.П., Святоцького О.Д., Орлюк О.П., Дроб'язко В.С. та інших. Водночас, питання, пов'язані із дослідженням еволюції теоретичних підходів та класифікації об'єктів інтелектуальної власності, їх узагальненням на основі сучасних наукових концепцій у галузі права інтелектуальної власності, на наш погляд, вивчені та висвітлені недостатньо.

Мета даної статті полягає у дослідженні генезису концептуальних підходів до класифікації об'єктів інтелектуальної власності, переваг та недоліків різних підходів до класифікації, а також визначенні сутності та особливостей інкорпоральних об'єктів інтелектуальної власності.

З самого початку зародження права інтелектуальної власності виокремлюються дві групи об'єктів інтелектуальної власності: об'єкти авторського права та об'єкти промислової власності. У Статуті Республіки Венеція, прийнятому 19 березня 1474 р., було закріплено можливість обмеженого у часі захисту моральних та виключних майнових прав автора на власний винахід, якщо він був оригінальним, новим на території Республіки Венеція та мав промислову придатність. Прийнятий у Британії при Якові I Статут про монополії скасовував усі видані раніше монархами привілеї та монополії і при цьому залишав за ним право на власний розсуд надавати привілеї (монополії) лише авторам нових винаходів у галузі промисловості терміном до 14 років. При цьому автора могли позбавити привілеїв, якщо він не обґрунтовано підвищував ціни на продукцію. Відповідно до норм прийнятого 7 січня 1791 р. у Франції за часів правління революційного уряду патентного закону будь-яке відкриття або новий винахід у будь-якій галузі виробництва є власністю його автора, тому не розглядати промисловий винахід як власність його творця є обмеженням прав людини.

Ухвалений у 1709 р. у Британії Статут Королеви Анни встановлює виключні майнові права авторів літературних творів на результати власної творчої діяльності. Зазначені майнові права захищаються протягом 14 років, після чого за автором зберігалось право подовжити цей термін ще на 14 років. Автор міг вільно розпорядитися правом копіювати свій твір або передати це право книговидавцю. Звідси згодом і отримала поширення концепція "копірайту". У Франції за часів правління революційного уряду було прийнято два декрети, у яких вперше було використано концепцію "авторського права": Декрет про право на постановку і виконання драматичних і музичних творів 1791 р. та Декрет про право власності авторів літературних творів, компози-

торів і живописців 1793 р., який встановлював захист майнових авторських прав протягом життя автора та 10 років після його смерті. Таки чином, ще наприкінці 18 ст. термін "промислова власність" та "авторське право" активно застосовувалися як у Європі, так і в США.

У XX ст. від авторського права відокремлюються суміжні права. Вперше на національному рівні суміжні права отримують законодавче регулювання у законі про авторське право Австрії в 1936 р. В 1941 р. у законодавстві про авторське право Італії вперше застосовується термін "примикаючі" (дотичні) права, а в 1961 р. ухвалюється Міжнародна конвенція по охороні прав виконавців, виробників фонограм і організацій ефірного мовлення. Наприкінці XIX ст. – на початку XX ст. об'єктом правового регулювання стають засоби індивідуалізації. Перший закон щодо охорони прав на товарний знак країни приймається у Франції в 1857 р., в Італії – в 1868 р., в США – в 1881 р., у Німеччині – в 1894 р., в Британії – в 1883 р. Разом із цим в 1919 р. у Франції приймається перший в історії спеціальний закон у сфері регулювання прав на географічні зазначення. Крім того, в другій половині XX ст. об'єктом правового регулювання стають нетрадиційні результати інтелектуальної діяльності: комерційна таємниця, ноу-хау, наукове відкриття, результати селекційної діяльності, компонування інтегральних мікросхем, раціоналізаторські пропозиції. Таким чином, поряд із об'єктами авторського права та промислової власності утворюються нові групи об'єктів інтелектуальної власності: об'єкти суміжних прав, засоби індивідуалізації та нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності.

Слід зазначити, що на сьогодні, законодавство не містить критеріїв класифікації об'єктів інтелектуальної власності (далі – ОІВ), а лише їх визначає. Згідно зі ст. 2 Конвенції про створення Всесвітньої організації інтелектуальної власності, підписаної 1967 р., до об'єктів інтелектуальної власності відносяться: літературні, художні і наукові твори; виконання, звукозаписи, передачі ефірного мовлення; винаходи у всіх сферах діяльності людини; наукові відкриття; промислові зразки; товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування і комерційні позначення; захист від недобросовісної конкуренції; всі інші права, що стосуються інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній та художній сферах. Водночас, відповідно до норм "Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності" до складу ОІВ належать об'єкти авторського та суміжних прав, товарні знаки, географічні зазначення, промислові зразки, патенти, компонування інтегральних мікросхем, захист нерозголошеної інформації, контроль за практикою антиконкурентних дій у договірних ліцензіях.

Згідно зі ст. 420 Цивільного кодексу України до об'єктів права інтелектуальної власності відносяться: літературні та художні твори; комп'ютерні програми; бази даних; виконання; фонограми, відеограми, передачі організацій мовлення; наукові відкриття; винаходи, рисні моделі, промислові зразки; компонування інтегральних мікросхем; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин; комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки, географічні зазначення; комерційні таємниці [4].

На нашу думку, усі підходи до класифікації ОІВ слід умовно розділити на дві групи: 1. Класифікація ОІВ за характером, яка ґрунтується на врахуванні найбільш суттєвих ознак ОІВ, специфіки їх захисту, особливостей реалізації майнових та немайнових прав на ОІВ; 2. Класифікація ОІВ за різноманітними другорядними ознаками, які не розкривають сутність та характер ОІВ

але водночас дозволяють розділити ОІВ на групи у відповідності до конкретних завдань дослідження.

Розглянемо підходи, які належать до другої групи. В залежності від сфери інтелектуальної діяльності, яка зумовила створення ОІВ та їх функціонального призначення, вони можуть бути поділені на: результати технічної, мистецької, наукової діяльності, засоби індивідуалізації.

В залежності від необхідності реєстрації для набуття прав інтелектуальної власності можна виділити об'єкти, для яких не передбачено можливість реєстрації; об'єкти, для яких реєстрація має факультативний характер; об'єкти, для яких реєстрація носить обов'язковий характер. В залежності від ступеня правової захищеності об'єкти інтелектуальної власності можуть поділятися на захищені і незахищені.

Залежно від використання у господарському обороті слід виокремити продуктивні або активні об'єкти, які комерціалізуються та приносять дохід, а також непродуктивні або пасивні об'єкти, які з тих чи інших причин не комерціалізуються та не приносять дохід.

Анікін О.С. серед об'єктів інтелектуальної власності виокремлює: абсолютні блага, які безпосередньо задовольняють споживчі або виробничі потреби і приносять прямий дохід від комерціалізації; відносні блага, які опосередковано задовольняють споживчі або виробничі потреби і приносять непрямий дохід від комерціалізації (наприклад засоби індивідуалізації).

Поряд із цим, ОІВ можна класифікувати на формалізовані, які можна використовувати відразу після їх створення (об'єкти авторського та суміжних прав); неформалізовані, які спочатку потрібно втілити у певну об'єктивну форму і лише потім використовувати (об'єкти промислової власності). В залежності від кількості авторів ОІВ їх можна класифікувати на: одноосібні та створені у співавторстві. Залежно від замовника виокремлюють ОІВ створені за власною ініціативою, службові ОІВ, ОІВ створені на замовлення. В залежності від власника майнових прав виокремлюють індивідуальні ОІВ, колективні ОІВ, державні ОІВ. Залежно від можливості дозволяти користування ОІВ, їх можна розділити на відчужувані та невідчужувані (географічні позначення, комерційні найменування).

За джерелами надходження ОІВ можна класифікувати на: розроблені (власні), успадковані, придбані, отримані у якості внеску до статутного капіталу, отримані у тимчасове використання на платній основі. За ступенем новизни ОІВ можна класифікувати на: нові, оригінальні, похідні. У залежності від терміну захисту майнових прав на ОІВ, можна виокремити: ОІВ із обмеженим терміном захисту майнових прав, ОІВ із необмеженим терміном захисту майнових прав. За ступенем ліквідності об'єкти інтелектуальної власності поділяють на: високоліквідні, ліквідні, низьколіквідні. За терміном корисного використання ОІВ можна поділити на: поточні (короткострокові), середньострокові, довгострокові.

Стосовно підходів, які належать до першої групи, думки науковців розходяться. Крайнев П.П. підрозділяє об'єкти інтелектуальної власності на: об'єкти промислової власності, об'єкти авторського і суміжних прав, комерційні таємниці, захист від недобросовісної конкуренції [3, с.25]. Сергєєв А.П. виділяє об'єкти авторського права, об'єкти патентного права, інші об'єкти інтелектуальної власності. Базилевич В.Д. серед об'єктів інтелектуальної власності виокремлює: об'єкти авторського та суміжних прав, об'єкти промислової власності, права на засоби індивідуалізації учасників цивільного обігу товарів і послуг [1, с.131]. Семеніхін В.В. поділяє об'єкти інтелектуальної власності на: результати творчої діяльності, що охороняються патентним правом; засоби ін-

дивідуалізації; результати творчої діяльності, що охороняються авторським правом. Кісельова Я.С. поділяє ОІВ на: об'єкти промислової власності (до яких відносять і засоби індивідуалізації), об'єкти авторського права, об'єкти суміжних прав [2, с.26].

На наш погляд, найбільш правомірною є класифікація Базилевича В.Д. Адже засоби індивідуалізації, об'єкти промислової власності, об'єкти авторського та суміжних прав володіють важливими родовими ознаками. Об'єкти авторського і суміжних прав належать до результатів мистецько-літературної інтелектуальної діяльності; реєстрація об'єктів авторського та суміжних прав є не обов'язковою; майнові права на зазначені об'єкти захищаються державою протягом тривалого терміну; авторське право та суміжні права поширюються лише на форму вираження твору; умовою правового захисту є оригінальність, а не новизна твору; захист надається незалежно від мистецького рівня та художньої цінності твору.

Об'єкти промислової власності належать до результатів науково-технічної інтелектуальної діяльності людини; їх реєстрація є обов'язковою; майнові права на об'єкти промислової власності захищаються державою протягом відносно короткого терміну; вони мають бути придатними до використання у промисловості або іншій галузі виробництва; поряд із засобами індивідуалізації, вони утворюють основну частину нематеріальних активів підприємств; об'єкти промислової власності можуть втілюватися у площинних чи об'ємних формах, продуктах або процесах. Нарешті, засоби індивідуалізації в прямому розумінні не належать до результатів інтелектуальної діяльності, оскільки їх вартість визначається не творчим внеском, мистецьким або технічним рівнем твору, а діловою репутацією підприємства або регіону; їх реєстрація переважно є обов'язковою; майнові права на засоби індивідуалізації захищаються державою безстроково; право інтелектуальної власності на зазначені об'єкти не передбачає виникнення немайнових прав; вони зменшують невизначеність і виконують інформаційну функцію.

До нетрадиційних ОІВ належать наукове відкриття, раціоналізаторська пропозиція, сорти рослин і породи тварин, комерційна таємниця, ноу-хау, компонування інтегральних мікросхем. На нашу думку, окремі нетрадиційні ОІВ – наукове відкриття, раціоналізаторська

пропозиція, комерційна таємниця, ноу-хау, за сукупністю ознак можуть бути виділені в окрему групу інкорпоральних (від лат. *Incorporalis* – безтілесний, нематеріальний) об'єктів. Оскільки зазначені об'єкти, на противагу компонуванням інтегральних мікросхем чи селекційним досягненням, становлять інформацію у чистому вигляді, вони можуть стосуватися будь-якої галузі діяльності, не вимагають реєстрації і не передбачають отримання жодних свідоцтв.

Підсумовуючи дослідження слід зазначити, що у процесі генезису та еволюції підходів до класифікації об'єктів інтелектуальної власності юристи-практики та науковці демонстрували різні погляди на критерії класифікації та родові ознаки ОІВ. При цьому, слід виокремити дві групи підходів до класифікації ОІВ: за характером та за сукупністю другорядних ознак. Крім того, є об'єктивна необхідність виокремлення нової групи інкорпоральних ОІВ, які, з одного боку, володіють рядом спільних родових ознак, а з іншого – завдяки своїй специфіці не можуть бути включені до групи об'єктів авторського права, суміжних прав, промислової власності або засобів індивідуалізації.

Актуальність і гострота проблеми ефективного інституційного регулювання відносин інтелектуальної власності, повноцінного захисту прав суб'єктів інтелектуальної діяльності, створення передумов для ефективної комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності свідчать про об'єктивну необхідність подальшого розвитку теоретико-методологічного базису дослідження сутності та структури інтелектуальної власності. Комплексного аналізу потребують підходи до структурування інтелектуальної капіталу підприємству, зміст, родові ознаки і підходи до класифікації нематеріальних активів, а також розробка нових підходів до класифікації результатів інтелектуальної діяльності людини.

1. Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність: підручник [текст] / В.Д. Базилевич. – 2 вид., стер. – К.: Знання, 2008. – 431 с. 2. Кисельова Я.С. Классификация субститутів інтелектуальної собствності // Вопросы современного права. Сб. мат. межд. науч.-практ. конференции. – Новосибирск, 2012. – С.22-30. 3. Крайнев П.П. Інтелектуальна економіка: управління промисловою власністю: монографія [текст] / П.П. Крайнев. – К.: "Ін Юре", 2004. – 348 с. 4. Цивільний Кодекс України [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. – Назва з екрана.

Надійшла до редколегії 04.12.12

УДК 339.7.012

Н. Дрозд, канд. екон. наук, асист.,
КНУ імені Тараса Шевченка

ФОНДИ СУВЕРЕННОГО ДОБРОБУТУ ЯК ОСОБЛИВІ МІЖНАРОДНІ ІНВЕТОРИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОГО ФІНАНСОВОГО СПАДУ

Розглянуто природу, функціональну спрямованість та характеристики фондів суверенного добробуту. Визначено можливість і необхідність співпраці України з такими системними інвесторами.

Ключові слова: глобальні потоки капіталу, фінансова стабільність, фонди суверенного добробуту, іноземні інвестиції.

Рассмотрены природа, функциональная направленность и характеристики фондов суверенного богатства. Определена возможность и необходимость сотрудничества Украины с такими системными инвесторами.

Ключевые слова: глобальные потоки капитала, финансовая стабильность, фонды суверенного богатства, иностранные инвестиции.

An overview of origin, functional orientation and characteristics of sovereign wealth funds is presented. Possibility and necessity of cooperation between Ukraine and such systemic investors is proven.

Keywords: global capital flows, financial stability, sovereign wealth funds, foreign investment.

Оскільки особливу роль при формуванні нових пріоритетів відіграють глобальні проблеми людства (наприклад, екологічні, природоохоронні, енергетичні, у сфері охорони здоров'я тощо), розв'язання яких має довгостроковий характер, потребує значних інвестиційних ресурсів і є неможливим без участі всіх країн світу, то

особливого значення набуває обґрунтування джерел фінансування реалізації вищезазначених пріоритетів. Епоха глобалізації зумовила появу на рівні світової економіки нових учасників міжнародного ринку капіталів, серед яких фонди суверенного добробуту (ФСД) представляють особливий тип організації колективного